

Бобан Стојковић

Призренска Богословија Св.Кирила и Методија-Ниш

email:bbnstojkovic@yahoo.com

ИСТОРИЈА МОНАСТИРА СВЕТИХ АРХАНЂЕЛА У ДРАГАНАЦУ

Апстракт: У раду се бавимо историјатом манастира Драганац, данас јединим живим манастиром у Косовском Поморављу. Косовско Поморавље представља својеврсну тремеђу Македоније, Јужне Србије (Јабланице и Пчиње) и Косова и Метохије. Раd је заснован на архивалијама Епархије рашко-призренске, историјским изворима, али и усменим предањима. Приказујемо оснивање манастира, као и рад прве школе при манастиру, делатност и заслуге драганачких игумана. У раду доносимо и податке о градитељима и зографима ове српске светиње, али и знаменитим дародавцима чијим заслугама је манастирска црква обновљена у периоду 1865–1869. године. Раd има за циљ да ближе осветли улогу овог манастира на пољу верске и просветно- хуманитарне делатности међу Србима у Косовском Поморављу.

Кључне речи: Косово и Метохија, Косовско Поморавље, манастир Драганац, српско културно наслеђе, игумани, зографи.

Увод

Косовско Поморавље је област на којој се кроз векове одигравају за српски народ важни догађаји, а у време средњовековне Србије представљало је значајан духовни и културни центар. Манастири и цркве, задужбине светих српских краљева (Бузовик (Бинач), Ваведње Пресвете Богородице-Убожац, Тамница у селу Речане, Свети Јован у селу Беривојце, Свети Спиридон код Прилепца, Манастир Пресвете Богородице у селу Божевце, Манастир Свете Варваре у Кметовцу, Драганац и други), знамените личности и надарене живописно и раскошно народно стваралаштво које у свом богатству и сјају живи и у данашњим неприликама, огледало су стања духа у Срба на овом простору.

Са географског становишта Косовско Поморавље представља својеврсну тремеђу Косова и Метохије, Јужне Србије (Пчиње и Јабланице) и Македоније. Простире се између планинског масива Скопске Црне Горе (Карадага) и Новог Брда, док га отвореност према Шар Планини природно надовезује на косовску котлину (Косово Поље). И данас су у употреби предеони називи установљени у средњем веку: *Ново Брдо*, *Горња Морава* и *Доња Морава* или *Изморник*. Треба напоменути да су се ове области у то време, као и сада звале једноставно „Морава“.¹ Јован Цвијић бележи предање по коме је назив *Изморник* старији од назива *Горња Морава*, и до њега је дошло по некој

¹ Franc Miklosich, 1858, 570-571.

изумрој војној посади у месту Подграђе. Такође наводи како је чуо за предање да је народ ове области изгинуо, јер се није хтео покорити Турцима.²

До стварања сопствене државе Срби са овог простора ће служити Византији, доприносећи њеној економској и војној моћи. Стварањем српске државе у Рашкој, Косовско Поморавље долази у њен састав под жупаном Вуканом, који је 1093. године, дошао преко Врања и запосео ове крајеве све до Скопља. Овакво стање је било краткотрајно, пошто ће Византија након годину дана поново освојити ове крајеве. Крајем 1189. године Стефан Немања заузима пределе Горње и Доње Мораве, али их већ наредне 1190. године у рату са Византијом губи. У време владавине краља Стефана Првовенчаног Косовско Поморавље се налазило у саставу српске средњовековне државе, чије границе се временом померају ка југу и истоку и већ за време краља Милутина (1282–1321) ова област долази у средиште државе, све до Косовске битке 1389. године. Након ње остаје у саставу вазалне Србије, све до пада Новог Брда под османлијску власт 1455. године.³

Након тога скоро сви манастири у Косовском Поморављу били су порушени, али јак и слободарски дух Срба Косовског Поморавља није препуштао своје светиње забраву. Верни народ долазио је тако на рушевине манастира Драганац и на остацима зидова палио свеће и молио се, надајући се слободи и бољем животу.

Легенда и назив манастира Драганац

У прелепој шумовитој долини Драганачке реке, удаљен од света, далеко од градске вреве, као и многи древни манастири, смештен је манастир Драганац посвећен Светим Архангелима Михаилу и Гаврилу, данас једини духовни центар у Косовском Поморављу. Налази се десетак километара северно од Гњилана, у подножју Новог Брда, на неколико километра од Прилепца, родног места кнеза Лазара, сада села Прилепнице које је настањено Арбанасима. Предање везује настанак манастира Драганац за време кнеза Лазара Хребелановића, чије је место рођења у непосредној близини манастира. Верује се да је манастир, као и село које је постојало око манастира, добило име по кћерки кнеза Лазара, Драгани⁴. Кнез Лазар, према наводима Слободана Милеуснића, помиње овај манастир 1381. године у својој даровној повељи⁵ приликом оснивања

2 Цвијић 1911, 1217.

3 Ново Брдо је најславнији средњовековни рударски град на Балкану који се развио од времена владавине краља Милутина. О реду у њему је бринула управа на челу са кнезом. У време кнеза Лазара Хребелановића на челу града је био кефалија, док је у време деспота Стефана Лазаревића постављен и војвода са највишом функцијом власти. Био је то косполитски град, јер се у њему привређивало са пуном правном заштитом и слободом, на чијим улицама су се чули језици Срба, Саса, Јевреја, Дубровчана, Италијана и других. Најездом турских освајача почињу радови на утврђивању града, који је завршен у време деспота Ђурђа Бранковића. Ови радови су резултирали величанственом градском тврђавом која је већ на први поглед деловала неосвојивом. У околини Новог Брда било је подигнуто низ мањих утврђења и насеља - Стража, Прилепац, Призренац и друга. – Станковић 1994, 34.

4 Јерођакон Варнава, *Хроника-Манастир Драганац*, Св.Кнез Лазар, бр.1 (41), Призрен-Грачаница, 2003, 114.

5 *Раваничка повеља* кнеза Лазара из 1381. године није сачувана у оригиналу. Међутим, веома је добро сачуван *Врднички претис* из XVII века. Текст повеље је врло лепо исписан тамном бојом, а почетна слова су зелена. У потпису су велика слова исписана зеленом бојом, а оквир је црвен. У горњем централном делу повеље насликан је Господ Исус Христос, а поред њега су два Анђела. На повељи се налази сребрни печат са позлатом на коме је лик кнеза Лазара са једне, а Исус

властелинства манастира Раваница.⁶ Међутим, постоје и друга мишљења око ктиторства манастира Драганаца, па тако Милош С. Милојевић сматра да је манастир задужбина Константина Немањића, Милутиновог сина из другог брака.⁷ Постоји, такође, веровање да је манастир можда настао и пре кнежеве владавине, али да је близина Прилепца, родног места кнеза Лазара и снага његовог култа код српског народа допринела веровању и ставу да је Драганац кнежева задужбина.⁸

Тодор Станковић у свом путопису *Путне белешке по Старој Србији* овако описује манастир Драганац: *Црква је дивна а подигнута на развалинама старе цркве у 1868. год. Има једно кубе а посвећена је Св. Архангелу Михаилу и Гаврилу. Над вратима црквеним стоји овакав запис: † Основасја сеј Божествени Храм во имја Сабор Архангела Михаила и Гаврила, дозвољенијем султана Азиса, благословенијем же Рашко-Призренскога Митрополита Г-на Г-на Мелетија 1868. године месец март 10. ден.⁹*

У Цариградском гласнику за 25. мај 1900. године стоји: *Чија је задужбина овај манастир, поуздано се не зна, али по предању, манастир је подигао Константин – син краља Милутина.¹⁰* У Календару Вардар за 1911. годину наводи се да је Константин, син краља Милутина на развалинама старог манастира, подигао дивну цркву и посвети је Архангелу Михаилу и Гаврилу.¹¹

Манастир Драганац кроз векове

У држави кнеза Лазара велики број исихаста, монахо-подвижника је нашао своје уточиште. Они су обично живели у мањим монашким заједницама које су понекад биле међусобно повезане. Тада је и манастир Драганац, што потврђују и најновија археолошка истраживања, доживео свој процват.¹² Падом Новог Брда 1455. године долази до насилног прекида монашког живота, који ће бити обновљен тек у другој половини 19. века.

На темељима старе цркве, чија основа је била као и код других цркава у средњем веку триконхосна, у периоду од 1865. до 1869. године подигнута је нова, о чему сведочи натпис изнад западног портала манастирске капије.

Обнављање манастира Драганаца дешавало се у време почетка реформи у Османлијском царству започетих током прве половине 19. века,¹³ тј. 3. новембра 1839. године царским указом *Hatt-ı Hümayun* (*Hatt-ı Hümayun*), потписаним од стране султана Абдула Мецида на тргу Гилхани (*Gülhane*) подно зидина Топкапи палате, познатом као *Гилхански хатишериф*, односно *Хатишериф од Гилхане*. Био је то програм који је султан обзнанио убрзо по ступању на престо, а прокламовао Мустафа Решид-паша, ранији амбасадор у Лондону, на темељима промена започетих у време владавине Махмута II.¹⁴

Христос на престолу са друге стране. Повеља је изложена у Музеју Српске православне цркве у Београду. – Изд. МС 196-200.

6 Милеуснић, 1999, 170.

7 Милојевић, 1881, 69.

8 Благојевић, 2007, 15-16.

9 Станковић, 1910, 28.

10 *Наши дописи*, Цариградски гласник, 25. мај 1900, 2.

11 *Вардар* 1911, 143.

12 Са овим истраживањима аутор је упознат приликом боравка у манастиру Драганац током јула 2019. године. Претпоставља се да су откривени гробови монаха.

13 Џамбазовски, 1960, 26.

14 Karpat, 1972, 258.

Основна начела Хатишерифа била су појашњена посебним Ферманом који је послат свим градовима и селима како би се јавно прочитао и са његовим садржајем се упознали сви царски поданици.¹⁵ Према уставном уређењу црквена питања решавала су се у домену Министарства правде.¹⁶ Промене су се одражавале на религиозни живот верских заједница у Царству. Закон је обезбеђивао сигурност проповедања вере свим царским поданицима и сигурност материјалне верске имовине. То је значило да нико нема право да руши и скрнави постојеће храмове, да верске заједнице, уколико имају довољно чланова у својим насељима, имају права да без икакве препреке обнављају храмове, школе, болнице и гробља на оним местима на којима су се налазили и раније и према првобитним плановима. Уколико је било потребно градити према новим плановима, односно уносити промене у градитељске подухвате, или градити објекте *ab novo*, да би пројекат био одобрен од стране Порте, тј. врло често од самог султана, прво је било потребно одобрење патријарха или највиших инстанци локалних власти. Ово се сматрало својеврсним привилегијама које су се односиле на све слојеве друштва које није било муслиманско и које је по закону било изједначено са њим.

Користећи се овим привилегијама покренута је обнова манастира Драганац. Обнову манастирске цркве је на молбу свештеника Димитрија Арсића из Страже и житеља околних српских села: Страже, Драганца, Станишора, Бостана, Зебинца, Станимира, Старевца, Јасеновика, Манишинца и Ваганеша помогао кнез Михаило Обреновић 1865. године, приложивши сто цесарских дуката *из суме овогодишњим буџетом одобрене за ванредне потребе целог правитељства*.¹⁷ Братска православна Русија је помогла обнову са 500 рубаља, а верни народ овога краја својим добротворним прилозима. Манастирска црква је обновљена у периоду између 1865. и 1869. године; као градитељи се спамяу Михајло Ђорђевић, Новак Исајиловић, Јован Јанчић – дунђери из Галичника.¹⁸

Манастирску цркву освештао је митрополит рашко-призренски Дионисије 14. априла 1900. године, о чему је извештавао Аритон Филовић на страницама *Цариградског гласника*. Митрополит Дионисије је у манастир стигао 13. априла, где је дочекан од двојице калуђера и мноштва народа из околних села. Сутрадан, 14. априла, Митрополит је уз саслужење свештенства извршио освећење манастира. *Народ је са свију страна са планина непрестано силазио и окупљао се око манастира. Ја не памтим да сам икада толико света у моме животу видео... При крају службе Митрополит је изговорио народу врло поучну беседу у којој га је позвао да живи у братској љубави и слози, да љуби своју православну веру, да чува своје свете манастире који су му остали у аманет од својих славних предака, и да увек буде веран и одан Њ.И.В. Султану и његовим властима. Тога је дана скупљено од народа преко тридесет лира прилога овом светом храму*.¹⁹

Основа храма је крстообразна, са три изнутра кружне, а споља полигоналне конхе. Олтарски простор је за три степеника издигнут у односу на наос. Над средишњим делом наоса конструисана је купола. Кубе је конструктивно необично и димензија које нису у складу са остатком грађевине. Шестострани тамбур са прозорима постављен је на двоструко степеновано постоље, при чему су и на нижем били постављени прозори. Изнутра је ова конструкција остварена употребом тромпи. Црква је зидана од тесаних

15 Стојанчевић, 1971, 147.

16 Вучковић, 2007, 48.

17 Архив Србије, Министарство просвете, ф. IX 2274/1869.

18 Ивановић, 2004, 169-185.

19 Аритон Филовић, *Освећење манастира у селу Драганцима*, Цариградски гласник 4. маја 1900, 2.

камених квадера, док је читава конструкција кубета изведена ритмичним слагањем опеке. На угловима грађевине примењен је зооморфни скулпторални украс попут оног који је коришћен у декорацији фасада цркве у Гњилану. Западна фасада посебно је брижљиво обликована. Уоквирена је каменим преплетом и украшена монументалном улазном конструкцијом. Централни део прочеља заузима монументална лучна конструкција у коју је смештен портал. Изнад улаза постављен је фриз састављен од три камена квадера на којима је клесани украс. На бочним квадерима клесани су по један орао, грифон и расцветали крст. Између њих у средини је квадер са украсом у виду двоглавог орла са круном, фланкиран серафимима. Изнад ове декорације налази се ниша у којој је била насликана слава храма, такође уоквирена каменим украсом. Украс нише чине стубићи који носе орлове међу којима је, на врху, мотив круне. Изнад лучне конструкције у којој је портал, при врху затупљеног забата, налази се лучни прозор са отвором у облику крста, и над њим запис о изградњи храма.²⁰

Иконостас је рађен крајем 19. и почетком 20. века, а по свему судећи иконе су радили исти мајстори који су сликали иконе у гњиланској Цркви Светог Николаја Мирликијског. Према подацима из *Вардарског зборника*²¹ могуће је да су иконе на иконостасу радили исти мајстори који су сликали иконе у гњиланској цркви Светог Николе, у првом реду македонски зограф Константин Јаковљевић, из Дебарског округа, из села Галичника. Током лета 1892. године Константин Јаковљевић је сликао иконе за иконостас цркве посвећене Сабору архангела Михаила и Гаврила у манастиру Драганац, што се може видети из записа на престоним иконама. Теже их је прочитати јер су у дну икона које се слабо види од саме конструкције иконостаса, с обзиром на то да су нешто веће од рама у који су уметнуте.

Зограф Константин Јаковљевић истиче се и као учитељ зографу Теофану Исаиловићу Буџароском, који је такође био пореклом из Галичника. У манастиру Драганцу, на иконостасу, чији је највећи део осликао Јаковљевић, налази се и неколико икона Буџароског, на којима се потписао као Буџаровић.²² Тако се потписао и на једној икони из манастира Светог Прохора Пчињског, коју је насликао 1894. године, што је сматрано једним од његових најранијих радова. Ипак, са записа и сигнатура на иконама у Драганцу, сазнајемо да су оне настале и раније. На икони Васкрсења Христовог са приложничким записом, сликар се потписао као *Теофан Буџаровић зограф*. У цркви манастира Драганца налази се и икона Сабора Светих архангела, која је, такође, дело Буџароског, са још једном варијантом његовог потписа – *Из руке Теофан Зугравчије од Деборско окружје од село Галичник 1894. мај, 10. дан*.²³ На иконостасу у Драганцу се налази и икона Светог Мине коју је Буџароски насликао 1897. године, што се види из записа: *Поклонио је ову икону Душан Аксић Трговац Гњилански 1897 7/20. Израдио Т. И. Буџароски*.

Манастир Драганац као просветна жижа

У XIX веку у доба српског просветитељског и националног процвата, широм Косова и Метохије отварају се школе. У *Гњиланској кази* отворене су школе у Ранилугу, Каменици и Петровцу и при манастиру Драганац. На захтев управе манастира и Школског одбора, школу је званично отворио митрополит Дионисије Петровић,

20 Женарју, 2014, 117.

21 Ивановић, 177-178.

22 Женарју, 120.

23 исто, 121.

септембра 1897. године. Ревизор манастирске школе 1898. године био је ондашњи свештеник из Митровице, Јанађије Славковић, о чему је писано на страницама Цариградског гласника: *Овај храм посвећен сабору Архангела и Михаила, био је до прошле 1897 године до месеца септембра без школе. А како данас с малим изузетком нема манастира и црквама у којима не би било бар по неколико ученика у смислу поклисара (певача), то од септембра 1897. године при овом храму постоји српско-народна основна школа са више ђака, премда је у њој од пре 10 и више минулих година вазда био већи или мањи број ђака. Били су испити у овој школи баш на Видов дан, те су учитељ и ђаци осветлили свој прошлогодишњи рад пред својим ревизором г. Јанађијем Славковићем.*²⁴ Из истог извора сазнајемо да је прве школске године ова школа бројала 30 ђака у два разреда, као и то да је због удаљености школе од села постојао један мали пансион за издржавање и обитавање школске деце. Као добротвор манастира помиње се Усеин ага добротвор из Гилана, који је поконио забран који ограничава наши манастир Драганац са обе стране.²⁵

Јагош Ђилас, аутор више значајних публикација о школама на Косову и Метохији, о школи у Драганцу записао је: *Школа у Драганцу није дуго радила. Удаљен од села и бројних комуникација манастир је постао база српских четника који су преко границе упадали на ово подручје. Турска војска у потрази за њима често је наврћала у манастир и вршила претресе. Војници су злостављали монахе, због сумње да примају четнике и да им дотурају храну. Због тога се смањио број ученика и на почетку XX века школа је престала са радом. Он се после тога не спомиње ни у једном писаном извору све до краја турске владавине у овим крајевима.*²⁶

Године 1899. драганачки учитељ био је Михајло Костић, који је при Манастиру вршио и функцију појца и писара. Он је 30. марта (1899. године) стражарно спроведен и одмах га ухапсили, на испиту су га питали зашто предаје у манастирској школи, кад нема дозволе од меарифа. Михајло је одговорио да у манастиру нема школе, према томе није било потребе ни тражити дозволу, и да је он неколицини сироте деце, који су у манастиру на исхрани, предавао црквено појање. После овога су га питали, како се усуђује носити сељачку ношњу која се само у Србији носи, на што је одговорио да он и не зна да се та ношња носи у Србији. Он је носи зато што је она лепа за око. Одмах су му свукли минтан и јелек и задржали у суду, а њега су на јемство Косте Поповића, иконома, пустили, али с тим да не сме нигде ићи из Гнилана. Тако је Михајло без икакве кривице изгубио службу и зараду у манастиру.²⁷

После одласка учитеља Михајла Костића, драганачки учитељ 1900. и 1901. године био је Ђорђе Јаковчевић, који је 1902. године био учитељ у оближњем селу Бостане.²⁸ Овај вредни учитељ, а потом и свештеник, често је нападан, 26. јуна 1902. године Арнаути су напали на учитеља Ђорђа Јаковчевића, прислонише му мартинку на прси, хтедохе га убити, и то само зато, што учитељ не знаде казати где се налази клисар Павле, јер су га тражили да од њега данак наплате.²⁹

24 Србин, Манастир Драганац, Цариградски гласник 27. августа 1898, 3.

25 исто, 3.

26 Ђилас, 1969, 143.

27 Перуничкић, 1985, 406-407.

28 Наши дописи, Бостане, Гњиланска каза, Ноов Брдо, 18. јануара, Цариградски гласник, 7. јануар 1902, 3

29 Перуничкић, 1989, 271.

Монаштво манастира Драганац кроз историју

Због бурних догађаја из прошлости Косова и Метохије, препуних страдања, о многим православним светињама, као и о манастиру Драганцу, није сачувано много писаних трагова. Оно што знамо јесте да је први настојатељ обновљеног манастира био свештеник Димитрије Арсић, у монаштву Дионисије, родом из оближњег села Стража. У Јеванђељу које се чува у Драганцу стоји следећи запис: *На 1896. година, јули 29. дан, аз попа Димитрија Арсић родом из села Стражу, парох бостаначке цркве 32 лета и то бил сам за свештеника рукоположен од господина митрополита Мелентија 1864. година 16. децембија, а за јеромонаха од господина Дионисија за манастир Соколицу нација митровачка 1896, јуни 29. Премештен бих на 1897. у манастир Драганац; знано буди не затеко од воћа ништа, пресадено је са Божју помоћ насади шливе пожевке, и другима вочичи налазив око манастира. Настојатељ игуман Дионисије Арсић у Драганцу 1897. година јули 12 дан.*

О архимандриту Дионисију писао је и Тодор Станковића, приликом своје посете Драганцу: *У манастиру овоме нашао сам као домаћина јеромонаха Дионисија, који је родом из села Страже, које није далеко од манастира. До лане је био поп, па како је остао удов, то га је митрополит рашко-призренски Дионисије замонашио и пре десетину дана упутио у манастир Драганац за старешину. Јеромонах Дионисије изгледа ми врло миран и веома љубазан човек, те се је од њега надати, да ће бити од користи манастиру.*³⁰

Године 1878, поп Димитрије је потписник Молбе Срба из Гњилана и околине, упућене краљу Милану Обреновићу, да желе да живе у Кнежевини Србији.³¹

До 1900. године сабрат манастира Драганца био је синђел Михајло Радојевић, који је потом постављен за настојатеља Манастира Светог Архангела у Бузовику (Бинчу) код Витине, о чему нас извештава *Цариградски гласник*, у тексту који потписује *Горњо-Моравац*.³²

Приликом израде првог шематизма Рашко-призренске митрополије, који је објављен у београдском календару *Српска црква* за 1910. годину, поред архимандрита Димитрија, као сабраћа се наводе јеромонах хаџи Неофит³³ и монах Никанор.³⁴ У архиви Епархије рашко-призренске 1931. године као настојатељ манастира помиње се јеромонах Партеније Паркаић, без других података о братству.³⁵

Вршилац дужности Настојатеља Манастира Драганац 1934.³⁶ и 1935. године³⁷, био је оближњи парох бостански Михаило Радојевић, 1936. године за настојатеља је постављен јеромонах Севастијан Милосављевић.³⁸

Највише биографских података, као и података о стању манастира, налазимо у време игумановања Руса Григорија Портанског од 1937. до 1949. године.³⁹ Гордеј, како

30 Станковић 1910, 28.

31 Задужбине Косова, 2016, 696-698.

32 Цариградски гласник, 14. маја 1900, 2-3.

33 Бивши свештеник гњилански Никола Катанић, у монаштву Неофит. Замонашен у исто време кад и свештеник Димитрије Арсић, у монаштву Дионисије. – *Рашко-призренска Митрополија*, Цариградски гласник, 1. августа 1896, 121.

34 Гласник, службени лист Српске Православне Цркве, Београд фебруар 1987, 46.

35 АЕРП, Старешина манастира Драганац, Извештај духовном суду, 10.03.1931.г.

36 Црква, Календар Српске православне цркве за 1934. годину, 73.

37 Црква, Календар Српске православне цркве за 1935. годину, 61.

38 Црква, Календар Српске православне цркве за 1936. годину, 50.

је било световно име оца Григорија, био је син руског свештеника. Рођен је 3. јануара 1882. године у Ворожиловграду, Екатеринбургској губернији у Русији.

Завршио је *Екатеринословску духовну семинарију* 1901. године, стекавши степен *студент*. Године 1906. дипломирао је на *Демидовском Правном Лицеју* у Јарослављу.⁴⁰ До 1914. године био је првостепени судија Екатеринбургског Окружног суда. Иако није био везан војном обавезом, пошто избија Први светски рат, 1914. године, оставља свој положај и жену са четворо деце и као добровољац одлази у рат. Као војник био је распоређен у другом Лајб-Гусарском Павлоградском пуку цара Александра III, у бригади кнеза Арсена Карађорђевића, где је провео ратне 1915., 1916. и 1917. године. За ратне заслуге одликован је *Крстом Светог Ђорђа IV* степена.⁴¹ У међуратном периоду користећи се псеудонимом *Г.И.Вердунски* објавио је три романа на руском језику: *Мучење правде*, (Нови Сад, 1925), *Три сусрета* (Нови Сад, 1931) и *Прекрасна Јелена* (Нови Сад, 1937).

*За љубав према својој домовини и нашој светој православној вери, која је дубоко усађена мојој души од мојег оца, морао сам напустити свој дом и потражити себи другу домовину, за коју сам изабрао себи 1920. године, братски народ Србе.*⁴² Монашки постриг примио је у манастиру Горњак (Епархија браничевска) на Божић, 1935. године. На празник Обрезања Господњег 14. јануара исте године, у Саборној цркви у Пожаревцу рукоположен је у чин јерођакона, а шест месеци касније, 14. јула у манастиру Горњак у чин јеромонаха. Године 1936. јеромонах Григорије прелази у манастир Драганац,⁴³ где је постављен за настојатеља,⁴⁴ потом и пароха бостанског.⁴⁵

У току Другог светског рата, отац Григорије редовно извештава црквене власти о страдању манастира, па тако крајем августа 1942. године пише: *У Октобру месецу 1941. г. у шуми непознати лопови украли манастирске волови, који кошта сад по тијачној цени седам хиљада лека. Ниву „Плужину“, која унесена у манастирску тапију и која била сопственост манастира сад признају за своју чланови фамилији Шукрији Ибрахимовића - Ђиљанског трговца – опанчара.*⁴⁶ Истовремено је упутио Црквеном суду у Призрену Извештај о ратној штети причињеној манастиру, наводећи да је септембра 1941. поднео тужбу префекту против узурпатора манастирских њива и шуме, који су се позивали на своје право по турским тапијама, као и тужбу префекту Мехмед Али-бег Еминију против Хамдије Ибрахимовића и Хатема и Реџепа Раденчана који су украли манастирске волове. У извештају о поменутој тужби отац Григорије каже: *Ову тужбу префект са својим мишљењем предао Команданту италијанских карабињера, који по њеј не само ништа није учинио, обрнуто, позвао мене и адвоката Ђазима Макреша, добро опсовао нас и угрожавао затвором. Зликовци били хитно ослобођени,*

39 Највише биографских података налазимо у Некрологу у *Гласнику*, службеном листу Српске Православне Цркве, Београд, септембар 1967, 194.

40 АЕРП, Кондуит листа јеромонаха Григорија Портанског, 23. 06. 1936.г.

41 АЕРП, Гордије Портански, Молба Епископу рашко-призренском Г.Серафиму ради пријема у клир, 30.06. 1931.г.

42 Исто.

43 АЕРП, Епископ браничевски Венијамин-Епископу рашко-призренском Серафиму, Канонски отпуст за јеромонаха Григорија Портанског, 29/16.04.1936.г.

44 АЕРП, Епископ рашко-призренски, Јеромонах Григорије Портански постављен за настојатеља Манастира Драганац, 17/4.08. 1936.г.

45 АЕРП, Епископ рашко-призренски, Јеромонах Григорије Портански привремено опслужује парохију у Бостану, 23/10. 10.1936.г.

46 АЕРП, Старешина Манастира Драганац – Извештај Црквеном Суду, 30.08.1942.г.

пошто ја и Ђазим Макреш⁴⁷ приморани били одрицати се од тужби, због насиља од стране окупатора и његових верних и оданих сарадника братјев Ибрахимовића из Гњилана.⁴⁸

Поред Арнаута који су редовно секли шуму и наносили штету манастиру, он апострофира и чињеницу да су то исто чинили и Срби: *Није само Шиттари криви за штету манастирској шуми, а криви и братја Срби, јер секли и возили шуму по наређењу Албанској власти обично Срби из села: Макреш, Драганац, Кусце, Станишор, Коретиште, Шилово и секли свирепо, у ред, јер увек журили и не имали времена да сече прописно, да би сачували од пропасти манастирску шуму. Нека им Бог опрости!*⁴⁹

Према *Записнику Народно-ослободилачког одбора* села Драганац од 7. августа 1945. године, ратна штета причињена манастиру током Другог светског рата износила је 258.530 предратних динара. Обраћајући се Среском народном одбору среза гњиланског, 20. јануара 1947. године, отац Григорије пише: *По цену свог живота под окупацијом сачувао сам манастирски забран у површини од 200 хектара.*⁵⁰

Године 1948. у Драганцу су боравиле четири монахиње из порушеном Манастира у Бузовику (Бинчу),⁵¹ које после стварања основних услова за живот прелазе у Бузовик.

Отац Григорије задржао се у манастиру Драганац до 1949. године, када прелази у Епархију пакрачку и служи као парохијски свештеник у месту Брачевци. На предлог Епископа бачког Емилијана Свети Архијерејски Синод 1955. године оца Григорија одликује чином архимандрита, највећим чином у монаштву.⁵²

Од 1949. до 1952. године дужност старешине манастира Драганац обављао је јеромонах Јустин Вучковић. Након што је постављен за пароха кијевско-долачког у Архијерејском намесништву пећком, за вршиоца дужности старешине манастира именован је протојереј Перко Ђиповић, архијерејски намесник гњилански.⁵³

У периоду од 1954. до 1955. године настојатељ манастира Драганац био је бивши духовник манастира Грачаница, протосинђел Герасим Јуришић.⁵⁴ После одласка

47 Овог Албанца отац Григорије у Извештају Епархијском Управном Одбору Епархије рашко-призренске од 07. августа 1945. године назива „благородним човеком“, пошто је у току Другог светског рата редовно обавештавао оца Григорија о успесима руске војске на немачком фронту, и како каже „и овим давао мени снагу, да издржим, као старешина Манастира и пастир Божји до краја, сва искушења. Одривања и патњи са повереним мени српским православним народом. Хвала њему!“ - АЕРП, Старешина Манастира Драганац – Епархијском Управном Одбору епархије рашко-призренске, 07.08.1945.г.

48 АЕРП, Старешина Манастира Драганац – Епархијском Управном Одбору епархије рашко-призренске, 11.08.1945.г.

49 АЕРП, Старешина Манастира Драганац – Епархијском Управном Одбору епархије рашко-призренске, 07.08. 1945.г.

50 АЕРП, Старешина Манастира Драганац – Среском народном одбору у Гњилану.

51 АЕРП, Старешина Манастира Драганац – Епархијском Управном Одбору епархије рашко-призренске, 30.11. 1948..г.

52 Године 1959. опет се враћа у браничевску епархију, где је кратко време обављао дужност духовника манастира Манасије (код Деспотовца) и опслуживао манастирску парохију, да би 1961. године прешао на парохијску дужност у Баричу код Голупца, где је и пензионисан. Овај знаменити монах упокојио се 16. августа 1967. године у пожаревачкој Градској болници. Сахрањен је на Пожаревачком гробљу. - *Гласник - службени лист Српске Православне Цркве*, бр. 9, 1967, 194.

53 АЕРП, Епископ рашко-призренски – Архијерском намеснику у Гњилану, 31. 12. 1952.г.

54 Герасим Јуришић рођен је 1908. године у Бачкој Паланци, а монашки постриг је примио у манастиру Рача на Дрини.⁵⁴ Од 1939. до 1941. године био је наставник у монашкој школи у

о. Герасима његов сабрат јеромонах Нифонт Јевремовић⁵⁵ остаје у Драганцу од 1955. до 1960. године, обављајући дужност парохијског свештеника у оближњем селу Бостане. Одлуком Епископа рашко-призренског Павла (Стојчевића), Нифонт Јевремовић је 1960. године постављен за духовника Манастира Грачанице и в.д. пароха Грачаничког.⁵⁶ Сабрат Манастира Драганца до 1960. године био је и јеромонах Леонид Божић.⁵⁷

Одлуком Епископа рашко-призренског 1960. године за намесника Манастира Драганца постављен је јеромонах Мирон (Божовић), в.д. пароха Гораждевачког.⁵⁸

Због болести одлази 1969. године у Високе Дечане, а потом бива и сабрат манастира Лепавина. Отац Мирон се упокојио у Господу 29. јуна 1979. године, у манастиру свог монашког пострига Високим Дечанима, где је и сахрањен.⁵⁹

У време боравка јеромонаха Мирона у Драганцу, дужност старешине Манастира обављао је угледни гњилански протојереј Перко Ћиповић. У том својству протојереј Перко склапа Уговор о закупу са Општинском одбором Црвеног Крста општине Гњилане, којим се на трогодишњи закуп издаје део манастирског конака за смештај Дечјег летовалишта, уз месечну кирију од тадашњих 13.000 динара.⁶⁰

Од 1971. године манастир је био запуштен и без монаха, а о Источном петку или Светлом петку и на дан Светог Архангела Гаврила у манастиру су богослужили гњилански свештеници, којима је и припадала парохија у селима око манастира.

Обнова духовног светионика Косовског Поморавља

Обнова манастира започела је 1997. године доласком јеромонаха Серафима Стефановића⁶¹ из манастира Свети Врачи у Зочишту. Његовим трудом извршена је електрификација цркве и конака. Приликом обиласка стручног саветника Покрајинског

Дечанима где је предавао Црквено право, Математику и Појање. У тадашњем црквеном часопису *Весник* објављивао је веома запажене радове и преводе беседа Светог Јована Златоустог. Назад, године 1955. прешао је у манастир Суводол, Епархије тимочке и тамо остао све до 1972. године, када одлази у манастир Буково, где је и завршио овоземаљски живот, преселивши се у вечност 1977. године. Сахрањен је у порти манастира Буково.

55 Предање, очувано међу становницима Ново-брдског краја, каже да је о.Нифонт пре монашења био високи официр на двору краља Александра Карађорђевића, и да се након краљевог убиства повукао из јавног живота и посветио Богу. – *Манастир Драганци*, приредио Милорад Миња Филић, Ваљево 2006, 37.

56 АЕРП, Епископ рашко-призренски – Црквеном Суду Епархије рашко-призренске, 12.08.1960.г.

57 Упокојио се 7. априла 1960. године у Гњиланској болници, а сахрањен сутрадан 08.04.1960. године на градском гробљу. Опело је извршио Архиејерски намесник гњилански протојереј Перко Ћиповић, о чему је и известио надлежне црквене власти.. – АЕРП, Архиејерски намесник гњилански-Црквеном суду, 09.04.1960.г.

58 АЕРП, Епископ рашко-призренски – Црквеном Суду Епархије рашко-призренске, 12.08.1960.г.

59 *Поводом годишњице, јеромонах Мирон (Божовић), сабрат Манастира Лепавине*, Православље – новине Српске Патријаршије, бр. 317. 1. јун 1980, 15

60 АЕРП, Уговор о закупу, 25. 06.1965. г. Потписници: протојереј Перко Ћиповић, Потпредседник Општинском одбором Црвеног Крста општине Гњилане Светозар Р.Поповић и Секретар Мухарем Шерифи.

61 Отац Серафим је после одласка из Драганца био духовник Манастира Девич, у Дреници, општина Србица. *Припадници ОВК су упали у манастир Девич 10. јуна и остали до 12. јуна* (1999. године), до доласка француског КФОР-а, и три дана пљачкали манастир и малтретирали монахиње и јеромонаха Серафима, који је тучен у олтару цркве, тако да је крварио од повређених зуба и вилице. – *Меморандум о Косову и Метохији Светог архиејерског сабора Српске православне цркве*, Београд, Свети архиејерски синод Српске православне цркве, 2003, 135.

Завода за заштиту споменика културе из Приштине, примећено је да је дошло до промена, поред електрификације цркве, *измеиштене су камене подне плоче са средишњом каменом розетом и два камена свећњака, постављена бетонска подлога као привремена за подно грејање, уљаном бојом обојен сокл у унутрашњости цркве, дрвена преграда иконостаса обојена смеђом бојом, иконе иконостаса превентивно очишћене алкохолом. Како се манастир Драганац као изузетно вредан објект налази под заштитом државе, неопходно је упозорити сопственика (СПЦ, односно Рашко-призренску епархију) да је дужан у случају преузимања мера техничке заштите и радова на културном добрима обратити се надлежном Заводу за заштиту споменика културе у Приштини.*⁶²

Од 1999. до 2011. године настојатељ манастира био је бивши дечански монах Кирило Ђурковић, који је подигао запустели Драганац. Он своје тиховање чини у тешким временима по српски народ: *У манастиру, око којег су се током 1999. године увелико врзали шиптарски терористи, био сам сам, али нисам желео да га напустим. Молитвама сам побеђивао страх. Дању сам радио, причао сам са собом и повремено галамио и наводно дозивао некога, а ноћу палио сва постојећа светла како бих оставио утисак да је светиња пуна монаха,*⁶³ испричао је отац Кирило када је 2012. године доспео у жижу јавности након акције *Вечерњих новости, Најплементији подвиг године.* Уз свесрдну помоћ бројних верника, али и матице, Републике Србије, јеромонах Кирило, као игуман и настојатељ ове светиње, започиње обнову манастира. У том периоду сазидан је конак, а потом и једна по једна зграда, тако да се Драганац утврђује. Отац Кирило је тако сазидао укупно седам зграда укупне површине око три хиљаде квадратних метара: поред цркве, урушеног старог конака и три столетног хроста никао је нови конак, звонара, зграда за госте, прилази, капија и башта. У оквиру манастирског комплекса који је опасан зидовима у стилу старе средњовековне, постоји и параклис уз трпезарију који је посвећена Преподобном Јустину Ђелијском.

После одласка оца Кирила из Манастира Драганац, а после познатих догађаја који су се издешавали у Епархији Рашко-призренској, за настојатеља је постављен јеромонах Иларион Лупуловић, бивши сабрат Манастира Високи Дечани.

Необјављени извори

Архив Србије – Фонд Министарства просвете
Архива Епархије рашко-призренске (АЕРП)

Објављени извори – Штампана

Гласник - службени лист Српске Православне Цркве
Православље – новине Српске Патријаршије
Свети Кнез Лазар – часопис за духовни препород, Епархије рашко-призренске
Цариградски гласник
Црква, Календар Српске православне цркве

62 АЕРП, Марко Миљановић, стручни сарадник Завода – Покрајински Завод за заштиту споменика културе, Приштина, г. Стојану Костићу, директору, 11.06.1998.г.

63 Zečević D., *Jeromonah Kirilo sačuvao svetinju*, www.novosti.rs/vesti/.../aktuelno.293.html:405693-Jeromonah-Kiril-sacuvao-svetinju

Литература

Благојевић Милош (2007), *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији*, у *Зборник Косова и Метохије*, Косовска Митровица, преузето 17.7. 2018. са <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/02MilosBlagojevic.pdf>

Вучковић Владимир (2007), *Организација Српске православне цркве у новим крајевима Кнежевине Србије после Берлинског конгреса*, Пирот.

Ђилас Јагош (1969): *Српске школе на Косову од 1856. до 1912*, Приштина.

Женарју С. Ивана (2014), *Црквена уметност и верска обнова у рашко-призренској епархији (1839–1912)*, рукопис докторске дисертације, Београд.

Ивановић Милан (2004), Прилози упознавању делатности сликара (зографа), дуборезаца, градитеља и донатора из Македоније на српским црквеним споменицима Косова и Метохије, *Вардарски зборник* (2004), Београд: Српска академија наука и уметности.

Karpat K. Hernal (1972), Transformation of the Ottoman State, 1789–1908, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 3, No. 3, Cambridge University Press, Cambridge.

Miklosich Franc (1858), *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae: Apud guilelmum Braumüller.

Меморандум о Косову и Метохији Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, (2003), Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд.

Милеуснић Слободан (1999), *Светиње Косова и Метохије*, Нови Сад, Београд: Православна реч, Војноиздавачки завод.

Милојевић С. Милош (1881), *Наши манастири и калуђерство*, Београд: Код „Св. Саве“.

Станковић Богомир (1994), *Српски венац Косовског Поморавља*, Ниш: Удружење Гњиланаца „Кнез Лазар“.

Станковић Тодор (1910), *Путне белешке по Старој Србији*, Београд: Књижевни фонд Илије М. Коларца.

Стојанчевић Владимир (1971), *Јужнословенски народи у Османском царству од Једренског мира 1829. до Париског конгреса 1856. године*, Београд: Издавачко-штампарско предузеће ППТ.

Милорад Миња Филић (2006), *Манастир Драганац*, Ваљево.

Џвијић Јован (1911), *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије: с проматрањима у Јужној Бугарској, Тракији, суседним деловима Мале Азије, у Тесалији и Епиру*, књига 3, Београд: Српска краљевска академија.

Џамбазовски Климе (1960), *Културно-општествение врски на Македонците со Срби во тек на XIX век*, Скопје.

Boban Stojković

**MONASTERY OF ST. ARCHANGELS IN DRAGANAC – THE ONLY REMAINING
MONASTERY IN KOSOVO’S POMORAVLJE:**

This study tries to present the history of the Monastery Draganac, the only remaining orthodox monastery in Kosovo’s Pomoravlje. Pomoravlje is a little area located between Macedonia, South Serbia (Jablanica and Pčinja) and Kosovo and Metochia. Complete work was based on the archival material from Raška – Prizren Eparchy, eligible historical sources and verbal tradition. It describes the foundation of the monastery, work of the monastery school and activities of its monks and hegumens. It also contains informations about monastery builders, painters and the conveyors that helped the restauration of the monastery church between 1865. and 1869. The study tries to determine the importance of this monastery in scholar and humanitarian activities among the Serbes that lived in Kosovo’s Pomoravlje.